

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СЦЕНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВОКАЛІСТА

METHODICAL APPROACHES TO THE FORMATION OF A VOCALIST'S STAGE CULTURE

У статті визначено та проаналізовано основні методичні підходи до формування сценічної культури вокалістів у процесі професійної підготовки. Наголошено, що виконавська культура вокаліста акумулює здатність особистості до втілення художньо-образного змісту вокального твору шляхом використання сукупності виконавських умінь та навичок, які характеризуються правильною інтонацією під час передачі вокальної мелодії; точною атакою звука, м'якою чи твердою відповідно до характеру виконуваного твору, правильним диханням, артикуляцією, грамотним відтворенням ритмічного малюнка та темпу; врахування під час виконання вказівок автора; вільним та природним звукоутворенням відповідно до гармонійної роботи виконавського апарату, правильним фразуванням; емоційністю та музичальністю виконання; тембральним забарвленням звуку; відчуттям стилю виконуваного твору та художньо-виконавською культурою в цілому. На основі здійсненого аналізу існуючих наукових праць підкреслено, що важливою особливістю формування сценічної культури вокаліста є сформована здатність до імпровізації. Адже мистецтво імпровізації спрямоване на поліпшення й регулювання виконавського процесу, формування позитивних виконавських рис та якостей, а найголовніше – на розкриття творчого потенціалу співака. Саме тому у виконавсько-творчій діяльності вокаліста опанування вміннями і навичками імпровізувати на сцені є найвищою цінністю і вагомим досягненням у процесі професійного становлення. Зазначено, що важливого значення в цьому процесі слід надавати індивідуальним психологічним особливостям співака, його особистісним якостям – комунікативності, артистичності й емпатійності, і, безумовно, максимально враховувати рівень вокальних даних: тембр голосу, його рухливість, співацький діапазон, виразність дикції та артикуляцію.

У статті також акцентовано увагу на тому, що сценічна культура майбутнього фахівця є вагомим складовою його фахової майстерності що виражає здатність до виразної інтерпретації вокальних творів, що в свою чергу забезпечує максимальне донесення їхнього художньо-образного змісту до аудиторії.

Ключові слова: сценічна культура, вокаліст, методичні підходи, професійна підготовка.

The main methodical approaches to the formation of the stage culture of vocalists in the process of a professional training have been defined and analyzed. It has been emphasized that the vocalist's performance culture accumulates the ability of the individual to implement artistic and figurative content of the vocal piece through use of the set of performing skills which are characterized by the correct intonation during the transmission of the vocal melody; accurate sound attack, soft or hard in accordance with the character of the piece of work being performed, proper breathing, articulation, competent reproduction of rhythmic pattern and tempo; following the author's instructions while performing; free and natural sound production in accordance with harmonious work of the performing apparatus, correct phrasing; emotionality and musicality of performance; timbre connotation of the sound; a sense of style of the piece of work being performed, and artistic and performing culture in general. On the base of the analysis carried out it has been highlighted that the formed ability to improvise is an important feature in the formation of the vocalist's stage culture. Since, the art of improvisation is aimed to improve and regulate performing process, form positive performing characteristics and qualities, and most importantly to reveal a creative potential of the singer. Therefore, mastering skills and abilities to improvise on the stage is the highest value and significant achievement in the process of professional formation in performing and creative activity. In this process a great importance should be given to individual psychological features of the singer, their personal qualities, such as communicativeness, artistic presentation and empathy. Undoubtedly, the level of vocal data (timbre of the voice, mobility, singing range, expressiveness of diction and articulation) must be taken into account as much as possible. The article also focuses on attention that the stage culture of the future specialist is a significant component of their professional skills that expresses ability to distinct interpretation of vocal pieces of work that in its turn provides the maximum delivering of their artistic and figurative content to the audience.

Key words: stage culture, vocalist, methodical approaches, professional training.

УДК [37.091.3:792.02:008]:78.071.2(045)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/47.43>

Сухолова М.А.,
докт. філософії,
ст. викладач кафедри музичного
мистецтва
Мукачівського державного університету

Куцин Е.К.,
докт. філософії,
завідувач кафедри теорії і методики
музичної освіти
Мукачівського державного університету

Габель О.І.,
асистент кафедри музичного мистецтва
Мукачівського державного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Вокальне мистецтво в Україні впродовж багатьох віків поставало як найбільш доступний вид музичної творчості, що акумулює глибинні почуття і думки та має величезний виховний потенціал у формуванні культури особистості. Провідна роль вокального мистецтва у формуванні сценічної культури майбутніх фахівців зумовлена наявністю в ньому різноманітних засобів, а також посилюється його багатофункціональністю й гнучкістю в утворенні

різних форм сценічно-образного втілення, глибоким емоційним впливом на особистість, вагомими національно-культурними традиціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичну й практичну концептуальну спрямованість процесу вокального навчання досліджували О. Єрошенко, Н. Гонтаренко, Н. Гребенюк, О. Катрич, Н. Овчаренко та ін. Проблеми сценічної підготовки вокалістів досліджено у працях С. Гмиріної, Л. Гринь, Ж. Даюк, В. Денисюк, Л. Красовської

та ін. Окремі аспекти сценічної діяльності обґрунтовано у дослідженнях О. Грейліх, Л. Донської, В. Зінченко, Р. Калениченко, І. Лугової, Є. Перелигіної та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність даної проблеми, її значимість та багатогранність, а також неоднозначність тлумачення основних дефініцій окресленої проблематики та їх трансформація, обумовлюють необхідність обґрунтування основних методичних підходів до формування сценічної культури вокалістів у процесі професійної підготовки та більш чіткої їхньої структуризації.

Мета статті – визначити та проаналізувати основні методичні підходи до формування сценічної культури вокалістів у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Вивчення проблеми методичних підходів до формування сценічної культури вокалістів у процесі професійної підготовки вимагає визначення сутнісних характеристик означеного феномену.

Насамперед необхідно зазначити, що у наукових дослідженнях зустрічаються поняття «виконавська культура», «вокальна культура», «вокально-виконавська культура», «сценічно-образна культура», «сценічна культура», тому вважаємо за необхідне чітко їх диференціювати для подальшої логіки розгортання авторського бачення окресленої проблематики.

Так, досліджуючи феномен «виконавської культури» О. Андрейко [1] зазначає, що формування вищого рівня виконавської культури музиканта його виконавської майстерності пов'язане з рівнем розвитку його особистісної культури, структура якої співзвучна з психологічною структурою особистості. Особистісна культура виступає як складова виконавської культури особистості, оскільки виявляється і базується на усвідомлюваному засвоєнні, формуванні та реалізації музично-виконавських знань, умінь, навичок, здібностей у процесі становлення ефективної фахової діяльності. Саме ці чинники на певних вершинних видах діяльності акмеологічної активності музиканта є засадничими у формуванні виконавської майстерності та творчості. Ці прояви виконавської культури в ціннісних якостях особистості скрипаля та в акмеологічному (вершинному) розвитку його професіоналізму мають розглядатись як концентроване джерело і водночас ідеальна мета оновлення змісту мистецької освіти.

Аргументуючи викладене вище, дослідниця виокремлює у структурі виконавської культури мотиваційно-орієнтаційний компонент, що передбачає, на її погляд, наявність особистісно-значущих мотивів щодо досягнення досконалості у виконавській діяльності; пізнавально-рефлексивний, який визначає способи інтелектуально-емоційного

осягнення процесу і результату виконавської діяльності музиканта, усвідомлення та диференціації його персональних диспозицій щодо виконуваної музики, їх впливу на перебіг фахової діяльності та індивідуальний стиль виконавського інтерпретування; аксіологічно-програмувальний компонент, який виявляє здатність виконавця до моделювання фахової діяльності на ґрунті оцінювання суспільно-значущих художніх цінностей, а також власних музично-інтерпретаційних можливостей і домінантних особистісних вартостей; креативно-регулятивний компонент, який характеризує здатність музиканта до досягнення свободи у інтерпретаційній творчості через вільне володіння механізмами трансформації художньо-технічних умінь; експресивно-комунікативний компонент, що репрезентує спроможність виконавця до музично-артистичного спілкування зі слухачською аудиторією, його здатність донести до слухачів зміст музичного твору засобами виконавської техніки, зберегти творче самопочуття в умовах прилюдної діяльності [1; 2].

Н. Овчаренко [7], підкреслює, що процес формування вокальної культури передбачає втілення вокально-виконавських традицій та ідей в контексті певної «вокальної школи». Саме така «вокальна школа» впливатиме на стиль співацького звуку майбутніх фахівців, методику розвитку їхнього співацького голосу, а також культуру сприймання вокальної музики загалом. У процесі формування вокальної культури майбутніх фахівців з музичного мистецтва, акцентує автор, важливе значення має вибір репертуару, який становить зміст вокально-виконавської діяльності студентів. Доступність, змістовність, смислова ціннісність репертуару, призначеного для виконання в класі з постановки голосу, сприяє ефективному професійно-особистісному зростанню майбутніх фахівців. На думку дослідниці, сутнісні характеристики вокальної культури як здатності до втілення художньо-образного змісту вокального твору шляхом використання сукупності вокальних навичок, які характеризуються точною інтонацією під час передачі вокальної мелодії; точною атакою звука, м'якою чи твердою відповідно до характеру виконуваного твору; правильним диханням з використанням нижньо-реберно-діафрагмального; кантиленою, артикуляцією; точністю передачі ритмічного малюнка, темпу, врахування під час виконання вказівок автора; вільним та природним звукоутворенням відповідно до узгодженої роботи голосового апарату; правильним фразуванням; емоційністю та музичальністю виконання; тембральним забарвленням звуку; відчуттям стилю виконуваного твору; художньо-виконавською культурою. Відповідно співак повинен володіти високим рівнем вокальної техніки, щоб передати смислову конотацію музичного образу слухачам,

здатністю розкодування полісемантичності художньої палітри музичного твору, сценічною майстерністю відтворення смислових відтінків [7, с. 85].

На думку П. Волошина [3], поняття «вокально-виконавська культура» інтегрує у собі численні складові професійного співу і є визначальним показником гарного співака й обдарованого музиканта. Про високий рівень вокально-виконавської культури, на думку автора, свідчать такі показники як: міцна технічна база, яскрава виконавська майстерність, і загальне відчуття домірності усіх музичних елементів і якісних характеристик, об'єднаних у художню цілісність. Формування високої вокально-виконавської культури студентів, підкреслює дослідник, є головним результатом освітньої діяльності в сфері вокального мистецтва й педагогіки. Адже на заняттях з сольного співу розвиваються голосові дані студента, вокальний слух, уміння почувати й гнучко вести музичну фразу, виразне інтонування, а також яскрава, емоційна подача слова; закладаються такі найважливіші виконавські якості, як почуття стилю, знання жанрової специфіки, детальне прочитання авторського задуму. Важливою ланкою для розвитку індивідуальності є розкриття внутрішніх особистісних якостей студента, його фантазійне, образне мислення, темперамент, характер [3, с. 1].

Надзвичайно цікавою, на наш погляд, є розроблена Н. Косінською [6] багатоаспектна та різномірна методика формування феномену сценічно-образної культури фахівців у процесі вокальної підготовки. Дана методика має поетапний характер (спонукально-мотиваційний, інформаційний та творчо-рефлексивний етапи) та передбачає оновлення змісту вокальних дисциплін, використання інтерактивних форм та методів формування сценічно-образної культури вокалістів за наступних педагогічних умов (посилення гуманістичної функції змісту вокальної підготовки на основі реалізації ціннісних смислів музичного мистецтва; включення в процес вокальної підготовки інтерактивних методів з метою активізації творчого потенціалу майбутнього учителя музичного мистецтва; стимулювання творчої самореалізації майбутніх учителів музичного мистецтва у соціокультурній вокальній діяльності).

Щодо феномену «сценічна культура» варто зазначити, що більшість дослідників підкреслюють той факт, що сценічна культура в першу чергу виконує функцію специфічного проектування загальної культури у сферу музично-педагогічної діяльності; є показником музично-педагогічної практики фахівця; визначає ступінь його творчої концертно-виконавської діяльності й обумовлюється музично-індивідуальними, творчими, психолого-фізіологічними та віковими характеристиками, наявністю музичного досвіду особистості. Так, автори, в обґрунтуванні сутності сценічної

культури майбутнього фахівця з музичного мистецтва відзначають її багатоаспектний характер, реалізацію у процесі прояву естетичних, етичних й духовних якостей особистості у процесі музично-виконавської і педагогічної діяльності, що обумовлює в свою чергу ефективність функціонування комплексної системи сформованих професійних компетенцій, здібностей та якостей, творчо-виконавської самореалізації в галузі музичного мистецтва, використання його художньо-естетичного потенціалу [4; 5].

Д. Погребняк розглядає поняття «сценічна культура» у контексті врахування мистецьких, педагогічних вимірів реалізації музично-виконавської діяльності. Дослідник підкреслює думку про те, що сценічна культура виконавця – це надзвичайно складне й багатогранне явище, яке акумулює мистецьку ерудованість, комплекс фізичних, духовних і моральних якостей особистості, а також фахові знання й глибоке усвідомлення мистецьких традицій, на основі професійного досвіду, що забезпечує успішність концертної музично-виконавської діяльності [10, с. 85].

Необхідно підкреслити, що розглядаючи методичні підходи до формування сценічної культури вокалістів надзвичайно вагоме значення для ефективності організації даного процесу має культуровідповідна спрямованість професійної підготовки, що дає змогу цілісно впливати на процес формування ціннісно-смислових орієнтацій вокалістів, їхнього емоційно-естетичне мислення, креативності роботи творчої уяви у процесі створення сценічних образів. Адже принцип культуровідповідності забезпечуючи збереження, передачу, відтворення і розвиток культури засобами освіти, передбачає орієнтацію на встановлення духовного взаємозв'язку між собою і своїм народом, переживання почуття своєї приналежності до національних традицій [9].

На формування сценічного образу вокального твору впливають зовнішні та внутрішні детермінанти. На початковому етапі важливу роль відіграють зовнішні фактори: нотний текст, прослуховування твору тощо; згодом основним стає вплив внутрішніх якостей: психічних особливостей емоційно-естетичного сприйняття твору, індивідуальні особливості художнього мислення. У першому випадку переважають так звані репродуктивні процеси, у другому – продуктивні.

Одним із найважливіших показників емоційно-естетичного сприйняття вокалістами музичного твору у процесі сценічно-виконавської діяльності є співпереживання, а також вміння розрізняти характерні засоби виразності, застосовані для створення і передачі авторського художнього задуму.

Безумовно, рівень здатності вокаліста цілісно осягнути й естетично оцінити художньо-образний зміст вокального твору залежить і від рівня його

виконавської культури. Тому надзвичайно важливою є активізація емоційно-естетичного сприйняття студентів, посилення емоційного відгуку на сприйняте, показниками яких є так звана «включеність», тобто відповідна налаштованість, готовність до співтворчості на сцені.

Окремо хочемо наголосити, що важливим методом у процесі формування сценічної культури майбутніх фахівців є метод творчих вправ. Як наголошує М. Сухолова [11], виконання вокалістами творчих вправ під час формування сценічного образу зумовлює розвиток їхнього художньо-образного мислення, умінь сценічного перевтілення. Це в свою чергу поглиблює сприймання іміджевих характеристик вокально-сценічних образів й, відповідно, активізує креативно-творчий підхід до сценічно-виконавської діяльності.

На думку дослідниці, поетапне виконання сценічно-творчих завдань з вокально-образної імпрізації зростаючої складності призводить до збагачення музично-виконавського досвіду вокалістів. Опосередкований педагогічний вплив на процес формування сценічного іміджу з орієнтацією на методичну підтримку, підказку, сприяє активізації творчо-виконавської діяльності вокалістів [11, с. 224].

Висновок. Таким чином, в умовах професійного становлення вокалістів, розширення меж їхніх фахових знань, професійно-творчих умінь й сценічно-виконавських навичок у сфері вокального мистецтва сприяють зростанню мотиваційних орієнтацій майбутніх фахівців, що обумовлює ефективність формування їхньої сценічної культури.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрейко О.І. Виконавська культура скрипаля: теорія та методика формування: монографія. Львів: Галицька видавнича спілка, 2013.
2. Андрейко О.І. Теорія та методика формування виконавської культури скрипаля у вищих мистецьких навчальних закладах: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2014.
3. Волошин П.М. Вокально-виконавська манера, як творчий чинник сучасного вокального мистецтва. *Věda a perspektivy*. 2022. № 2(9). [https://doi.org/10.52058/2695-1584-2022-2\(9\)-132-141](https://doi.org/10.52058/2695-1584-2022-2(9)-132-141).
4. Ген Цзинхен. Формування сценічної культури у майбутніх естрадних співаків. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. № 8, Ч. 1. URL: [https://C:/Users/21/Desktop/ppsv_2013_8\(1\)_40.pdf](https://C:/Users/21/Desktop/ppsv_2013_8(1)_40.pdf).
5. Іригіна С.О. Сценічна культура студента-вокаліста як феномен фахової компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2021. Вип. 197. С. 91–96. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-197-91-96>.
6. Косінська Н.Л. Методологічні основи формування сценічно-образної культури майбутніх учителів музичного мистецтва. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2017. № 16. С. 45–55.
7. Овчаренко Н.А. Основи вокальної методики: наук.-метод. посібник. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2006.
8. Овчаренко Н.А. Професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності: теорія та методологія: монографія. Кривий Ріг: Вид. Р.А. Козлов, 2014.
9. Олексюк О.М., Ткач М.М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва: навч. посібник. Київ: Знання України, 2004.
10. Погребняк Д.П. Аналіз стану сформованості сценічно-виконавської культури вчителів музичного мистецтва в процесі художньої творчої діяльності. *Молодий вчений*. 2018. № 6(58). С. 85–86.
11. Сухолова М.А. Основні чинники впливу на сценічний імідж викладача вокалу в сучасних умовах. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2020.